

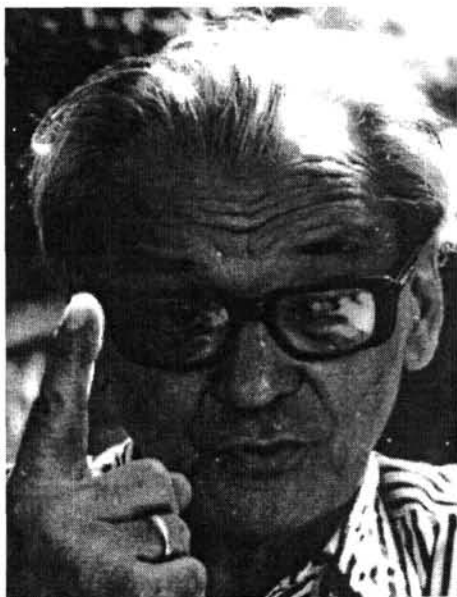
Keresztury Dezső (1904–1996)

Keresztury Dezső hosszú élete folyamán kiemelkedően kivételes egyénisége volt a huszadik század magyar kulturális életének. Kitűnt sokoldalú tehetségével és biztos ítélőképességével, tájékozottságával és tudásával. Fontos tisztségeket töltött be, nehéz feladatokat oldott meg, szerényen, de határozott fellépéssel. Irodalomtörténész volt – Arany János legnagyobb monográfusa –, író, költő, műfordító, tanár és kultuszminiszter, könyvtáros, tudós, minden művészet és minden hasznos kezdeményezés pártolója.

Megérdemelten kapott meg számos magyar és külföldi kitüntetést, hiszen munkájával mindenütt jelen volt, ahol bármi jó ügyet szolgálhatott.

Zalaegerszeg szülötte volt, és hűségesen ragaszkodott ehhez a városhoz – amely még életében díszpolgárává avatta – meg az egész Dunántúlhoz, a maga szeretett Pannóniájához. Számos írása, főleg versek, mint a Dunántúli hexameterek ciklusa, tanúskodnak arról az érzésről, amely a festői és szorgosan megművelt tájhoz, annak népéhez és főként nemes hagyományaihoz fűzte.

Gyermekkori emlékei Zalaegerszeghez és a Balatonfelvidékhez kötődtek, de a gimnázium felső osztályait már Budapesten végezte (a Rákócziánium kitűnő tanulója volt), érettségi után pedig a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészkarára iratkozott be, magyar–német szakra, és egyúttal Eötvös-kollégista lett. Egyetemi tanulmányai közben Bécsben is hallgatott néhány szemesztert, majd doktorátusa megszerzése után a berlini Humboldt Egyetem (akkor: Kaiser Wilhelm Universität) hívta meg magyar lektornak a Collegium Hungaricumba. Az intézmény könyvtárosa lett, majd német diákokat tanított magyar nyelvre. Nagy magyar tudósokat hívott meg Berlinbe, költöket, sőt politikusokat is. (Kosztolányi, Babits és

Török Sophie, Szekfű Gyula, Móricz Zsigmond, Kánya Kálmán is jártak a Berliini Magyar Intézetben.)

Fontos barátságokra tett szert és igazi kultúrmissziót teljesített. Nem csak a német diákokkal ismertette meg Magyarországot, és szeretett meg a magyar irodalmat (amint két kötetnyi, tanítványaival németre fordított novellaválogatás bizonyítja), hanem könyvtárosként a legújabb európai irodalommal foglalkozva állandó munkatársa volt a rangos Ungarische Jahrbücher-nek, ahol nemcsak recenziói, hanem komoly nagy tanulmányai jelentek meg – utóbbiak a kortárs magyar irodalomról –, jelezve, hogy az itthoni irodalmi élettől sem szakadt el. (1929-ben írt Babits-tanulmányát a költő meleg szavakkal köszönte meg: „...nagyon köszönöm, nemcsak azt a kedvességet, hogy elküldte, hanem azt is, hogy megírta.”) Majdnem 10 évet töltött Berlinben (1927–1936), ahonnan az egyre jobban elvaduló politikai helyzet űzte haza.

Hazatérése után az Eötvös-Collegium tanára és Horváth János, kedves professzora közbenjárásával a budapesti egyetemen prosezemináriumi előadó lett. Tanított és írt, főként irodalomtörténeti munkákat. Első kis Arany János-kötete 1937-ben jelent meg, a Magyar Szemle Kincsestár sorozatában. Közben kezdetben állandó színikritikusa, majd kultúrrovat vezetője lett az akkor és a háborús években igen fontos szerepet játszó Pester Lloydnak. (Ott közzétett színikritikáiból színes válogatás található – magyarra fordítva – az Árnyak nyomában c. kötetében. Megj.: 1984.)

Kultúrrovat-vezetőként számos elhallgattatott író munkáját közölte németül a lapban, így segítve a politikai okokból mellőzött író társait.

Az első világháborút gyermekfővel élte át, a másodikat már férfiként. Ha egészségi okokból katona nem is volt, a pusztítások utáni újjáépítésből annál derekasabban kivette a részét. Mint az Eötvös-Collegium igazgatója, a romokból építette fel – személyes részvételével is: a tetőn állva, cserepezőként – a kiváló diákok híres fellelőjét.

1945-től 1947-ig – Illyés Gyula nyomatékos rábeszélésére – elvállalta a kultuszminiszterséget. Ehhez be kellett lépnie a Parasztpártba – bár hangsúlyozta, és meg is tartotta: csak szakminiszter lesz, politikai feladatot nem vállal. „Miniszter voltam, szolgál nem” – nyilatkozta egy sokkal később vele folytatott interjúban. Tudva – és ugyancsak nem vállalva –, mi következik az iskolák államosításával, lemondott a miniszterségről (a „bársonyszékről”), és többé nem fogadott el vezető beosztást.

A könyvtárak mindvégig fontos szerepet játszottak az életében. Így vállalta el a „könyvtárosságot”, először a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában, majd az Országos Széchényi Könyvtárban.

Ez utóbbi helyen végzett munkásságáról kívánok bővebben megemlékezni, nemcsak, mert ide illik, hanem, mert a fiatalabb itt dolgozó munkatársak nem is lehetnek erről eléggé tájékozottak.

A Széchényi Könyvtár neki felajánlott főigazgatói állását nem fogadta el. Először a Kézirattár, majd a Színháztörténeti osztály, végül a Történeti Különgyűjtemények fősztályának volt a vezetője. Huszonöt évig – 1950-től 1975-ig volt a

Nemzeti Könyvtár munkatársa. Valamennyi munkakörében fontos és úttörő, amellyel igen szorgalmas napi munkát végzett.

Legjobban a Kézirattárban folytatott tevékenységéről tudok beszámolni. Kevesen tudják, hogy ő kezdeményezte a – ma már természetesnek tartott – fondok kialakítását. Saját fondfeldolgozó munkájáról tanúskodnak a Kézirattárban minduntalan felbukkanó keze vonásai egy-egy palliumon vagy kézírásos katalóguscédulán.

Személyéhez fűződik több jelentős hagyaték megszerzése: Szabó Dezsőé, a Babits-hagyatéké, két részletben, a hanganyaggal együtt (utóbbi szinte az utolsó pillanatban mentette meg a pusztulástól és szállíttatta a Széchényi Könyvtárba: kár, hogy a ma már végre virágzó Babits-feldolgozások/kiadások végzői ezt a körülményt valósággal elhallgatják (pedig Babits „rehabilitálását” is éppen Keresztury Dezső kezdte meg; érdekes a története), és más, kisebb jelentőségű, de fontos egyéb gyarapítás is.

Színes, szinte „feltáró” munkát végzett irodalmi kiállítások megrendezésével. A saját fondjában (177. fond) található tervezetek, vázlatok tanúsítják, mennyi átgondolt tervező munkát végzett, alig néhány kiegészítő munkatárs bevonásával, külső segítség igénybevétele nélkül, saját kezűleg végezve el a kasírozásokat és egybeeket is.

Az összegyűjtött becses anyagból született később – bizonyos mértékig – A magyar irodalom képeskönyve c. kiadványának elkészítése is.

A könyvtárak (egyházi könyvtárak) államosításakor veszélybe kerültek a jeles vidéki könyvtárak. Ezekből ő csinált „műemlék-könyvtárakat”. – A „Híres magyar könyvtárak” c. televíziós filmsorozat, majd az utána kiadott szép kötet erről is elárul valamit. Össze kellene gyűjteni, hány költő, író emlékszóbját, emlékházát hozta, hozatta rendbe – amiről ma már kevesen tudnak és emlékeznek meg.

Széchényi Könyvtárbeli munkatársai nagy részéhez baráti szálakkal kötődött. Néhányuknak 1988-ban megjelent Kapcsolatok c. kötetében állított emléket (Halász Gábornak, Dezsényi Bélának, Vécsey Jenőnek, Hajdú Helgának, Szauder Józsefnek).

De gondja volt fiatal kollégáira is. Pedagógus voltát meg nem tagadva szinte szeminárium-szerű foglalkozásokat tartott számukra, ahol beszámolhattak tervezett vagy készülő tudományos munkájukról.

1975-ben, első felesége halála és saját nyugdíjba vonulása után fordulópont következett be életében. Akkor döntött úgy, hogy valamennyi kéziratát, gazdag levelezését, családi és rokoni, baráti írásos emlékét a Széchényi Könyvtár Kézirattárának adományozza: amely, mint leírta „nekem igen nehéz időkben kedves munkahelyet, baráti légkört és megbecsülést biztosított.”

A Keresztury-fond – tudomásom szerint – Kézirattárunk legnagyobb terjedelmű és igen gazdag tartalmú fondja. Terjedelme egészen az adományozó haláláig bővült, új levelezését, friss kéziratait rendszeresen eljuttatta a könyvtárba.

Adományozása rendkívüli jelentőségű esemény volt – ezt is kevesen tudják. Hiszen a fondok anyaga – nemcsak nálunk, hanem világszerte – általában elhunyt szerzők hagyatéka, esetleg élő szerzők néhány – bizonyos okok miatt átadott – munkájának kézírata.

Erre a rendkívüli tényre 1994-ben hívtam fel a figyelmet az Irodalomtörténet, majd (átdolgozott alakban) a Magyar Könyvszemle folyóiratokban. Amint egyúttal

arra is, hogy nemcsak maga az adományozás ténye volt rendkívüli – és majdnem példa nélkül való –, hanem még inkább az a körülmény, hogy adományával egyúttal alapítványt létesített a könyvtár dolgozóinak jutalmazására, amennyiben munkakörükön kívül tudományos munkásságot végeznek és azt pályázatra benyújtják. Így került éveken át kiosztásra a Keresztury-pályadíj. – Az alapító körültekintően készíttette el 1976-ban okiratát: „Felajánlásom életem fogytáig közérdekű célra való kötelezettségvállalásnak, hagyatékom szempontjából pedig közérdekű meghagyásnak tekintendő.”

Erre a körülményes megfogalmazásra azért volt szükség, mert abban az időben „alapítvány” létrehozására a hatályos jogszabályok nem adtak módot. – Mindenképpen megjegyzendő, hogy ez az eljárás az alapítvány létesítésére világszerte egyedülálló jelenség, tudtommal napjainkig is.

Keresztury Dezső mindenesetre így lett huszadik századi mecénása a Széchényi Könyvtárnak. Az 1985-ben megrendezett „Gyűjtők és mecénások” című időszakos kiállításon (és annak katalógusában: apró keltezési hibával) szerepelt is ez a tény. A Kézirattár 1994-ben kiállítással emlékezett meg Keresztury Dezső személyéről és munkásságáról is. Az akkor már nehezen, bottal járó 90 éves tudós meg is tekintette a kiállítást, látogatókönyvünk őrzi is bejegyzett sorait.

Amikor kegyelettel emlékezünk meg személyéről, fáradhatatlan munkásságáról, tudatosítsuk magunkban azt is, hogy a nemzet könyvtára méltán lehet büszke érte annyit tevő hajdani tudós munkatársára és nagy szívű mecénására. Talán gondolhatunk arra is, hogy az Évkönyv lassan majd elporosodó lapjain kívül is emléket állíthatna neki az intézmény valahol a falai között – még akkor is, ha a palotabéli új épületben fizikailag már csak vendégként – ám szellemileg annál hatékonyabban volt jelen.

Monostory Klára